

УДК 371.14

В. М. Коваль

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА ДО РЕАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ ФУНКЦІЙ НА ВИРОБНИЦТВІ

Реформування в Україні соціально-економічної та виробничої сфер зумовлює необхідність формування фахівця нового типу, що в свою чергу потребує підготовки висококваліфікованих інженерних кадрів, здатних швидко реагувати на зміни в економічному середовищі, незалежно мислити, приймати відповідальні рішення, вміти творчо діяти в різних сферах професійної діяльності. Суттєвою умовою для здійснення інженерами такої діяльності є високий рівень сформованості у них управлінської компетентності, яка є однією з ключових щодо реалізації їх професійних функцій на виробництві.

На наш погляд, у сучасному освітньому просторі існує низка недоліків, які знижують ефективність процесу формування управлінської компетентності майбутніх інженерів:

- основою освіти залишається традиційна парадигма підготовки: „знання”, „уміння”, „навички”;
- недостатня кількість годин, яка відводиться на вивчення спеціальних дисциплін, які б сприяли формуванню управлінської компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів;
- невикористання діагностичних методик визначення рівня управлінської компетентності;
- відсутність критеріїв та показників, які дозволяють оцінити рівень сформованості управлінської компетентності у випускників вищих технічних навчальних закладів.

Виявлені недоліки та усвідомлення необхідності підготовки нової генерації висококваліфікованих інженерних кадрів потребують пошуку новітніх засобів оптимізації управлінської та професійної підготовки фахівців, що спонукає науковців до розробки нових шляхів дослідження окреслених проблемних напрямків.

Питання навчання інженерній справі нерозривно пов'язані з особливостями цієї професії, які досліджуються багатьма філософами, соціологами, педагогами і психологами, а саме М. Аптекарем, Г. Бедним, М. Добрускіним, Б. Ломовим, О. Семеновим, Б. Смірновим, О. Пономарьовим, С. Рамазановим, О. Романовським, В. Ядовим та ін.

Теоретичним підґрунтям розв'язання проблеми підготовки майбутнього інженера-управлінця виступають праці вітчизняних та закордонних вчених В. Болотова, М. Добрускіна, Л. Довгань, О. Коваленко, О. Литвак, О. Понамарьова, А. Петрова, О. Романовського, Ф. Удалова, О. Шарапова.

Метою нашого дослідження є аналіз загальнотеоретичних психолого-педагогічних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх інженерів на підґрунті компетентнісного підходу в освіті.

Посилення інтересу до проблеми формування управлінської компетентності в освітньому та професійному просторі пов'язано з інноваційними та освітніми запитами суспільства, світовими інтеграційними процесами, швидким розвитком виробничих технологій, що висувають нові вимоги до якості підготовки кваліфікованих інженерних кадрів. У зв'язку з цим відбувається помітна переорієнтація оцінки результату освіти з понять „знання”, „уміння”, „навички” на поняття „компетенція”, „компетентність” майбутніх фахівців.

Поняття управлінської компетентності розглядається в теорії менеджменту, де основний акцент робиться на функціональній грамотності як складовій компетентності керівника, що розглядається як знання комплексних взаємозв'язків, цілей і результатів діяльності.

Професійна управлінська компетентність визначає обсяг компетенцій, коло повноважень у сфері управлінської діяльності, тобто коло питань, у яких суб'єкт володіє знаннями та досвідом, що відображають соціально-професійний статус і управлінську кваліфікацію, а також певні особистісні та індивідуальні здібності й особливості.

У нашому дослідженні ми спираємося на визначення управлінської компетентності, подане Е. Нікітіним. Він вважає, що „професійна компетентність – це інтегральна професійно-особистісна характеристика, обумовлена готовністю і здатністю виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих у соціумі на даний момент норм і стандартів” [3, с. 10].

З точки зору І. Зимньої критеріями, за якими потрібно актуалізувати компетенції та перетворювати їх на компетентність, є: готовність до прояву компетентності (мотиваційний аспект); володіння знаннями, тобто зміст компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); відношення до змісту компетентності [6, с. 9].

На думку дослідників Н. Тверезовської та Г. Чередніченко, управлінська компетентність охоплює всі сфери функціонально цілісної психіки особистості (розумову діяльність, емоційно-почуттєву й вольову сфери), включає такі основні компоненти:

- мотиваційний – сукупність ціннісних орієнтацій, мотивів, адекватних цілям і завданням управління; сформованість важливих для управління особистісних якостей;

- когнітивний – сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для практичного розв'язання завдань управління;

- рефлексивний – аналіз, самоаналіз, осмислення, оцінка і рефлексія власної діяльності, поведінки, вчинків, спілкування, стосунків з оточенням, їх корекція, здатність до самоуправління (самоменеджменту).

Отже, управлінська компетентність є динамічним утворенням та вимагає постійного розвитку й змістовного наповнення новими даними педагогіки, психології, антропології, педагогічного менеджменту тощо.

Реалізація окреслених завдань відбувається протягом останнього десятиріччя в межах компетентнісного підходу, який є стрижневим у сучасних освітніх технологіях підготовки майбутнього інженера і викликає багато різноманітних суджень та варіативних наукових поглядів. Наприклад, на думку П. Бершадського, поняття компетентності не має принципово нових компонентів. Протилежна думка існує у І. Фрумїна, який розглядає компетентнісний підхід як такий, що проявляється в оновленні змісту освіти у відповідь на мінливу соціально-економічну реальність. Т. Ковальова тлумачить компетентнісний підхід як такий, що „дає відповіді на запити виробничої сфери”. П. Щедровицький розглядає його як атрибут підготовки до майбутньої професійної діяльності [5, с. 12].

У теорії й практиці вітчизняної та зарубіжної освіти проблему формування компетентнісного підходу та питання підвищення ефективності управлінської діяльності в навчально-виховному процесі розглядали науковці Н. Бібік, П. Бершадський, Л. Васильченко, Н. Гришина, Т. Гура, Т. Ковальова, Н. Новицька, Я. Подоляк, О. Пометун, Ю. Татур, І. Радванський, М. Тарнавський, Н. Тверезовська, М. Чошанов, С. Шишов, Г. Щедровицький та ін.

На нашу думку, компетентнісний підхід в інженерній освіті розглядається як спроба привести освіту у відповідність до потреб сучасного ринку праці. Саме з таким підходом пов'язують відкрите замовлення на зміст освіти з боку ринку праці та потенційних роботодавців.

Ураховуючи те, що компетентнісний підхід розглядається як новий підхід до мети освіти, а компетентність затверджується як нова цільова категорія, нахил професійної освіти демонструє зміщення орієнтації освітнього процесу від предметноцентристської до студентоцентристської спрямованості. Можна погодитись з думкою дослідників Н. Тверезовської та Г. Чередніченко, які розглядають компетентнісний підхід до освіти і до моделі її проектування як такий, якого засновано на компетенціях (результатах освіти) або на показниках і критеріях „виходу”, якщо мати на увазі кінцевий „продукт” освітнього процесу – рівень професійної готовності випускника ВТНЗ. Кінцевий освітній „продукт” має такі характеристики як досягнення студентів, їх ціннісні орієнтації, професійні успіхи (працевлаштування) і здатність до соціальної взаємодії [2, с. 27].

Над складовими компетентнісного підходу працювали зарубіжні та вітчизняні дослідники, які окреслили:

- внутрішні базові поняття „компетенції” та „компетентність”;
- компетентнісний підхід в освіті, який розглядається як діалектична альтернатива традиційному кредитному підходу;
- компетентність, яка розглядається як здатність до виконання своїх професійних завдань;

- категоріальну базу компетентнісного підходу, що пов'язується з ідеями цілеспрямованості освітнього процесу.

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до вищої школи щодо розробки новітніх моделей управління і підготовки майбутніх керівників-професіоналів, здатних ефективно керувати різними галузями виробництва, безперервно навчаючись, оновлюючи свої знання, адаптуючись до ринкових умов.

Аналізуючи у своїх працях соціально-економічну ситуацію в Україні, вітчизняні науковці звертають увагу на те, що значною мірою низка проблем пов'язана з кризою управління. О. Романовський доходить висновку про те, що переважну частину управлінців у країні складають фахівці з інженерно-технічною освітою, які свого часу не здобули необхідної управлінської підготовки, хоча професійна діяльність кожного інженера передбачає виконання керівних функцій. Тому ефективне розв'язання проблеми якості управління вимагає створення системи підготовки майбутніх інженерів у процесі їхнього навчання у вищих технічних закладах освіти до управлінської діяльності, а також організації виявлення і добору молоді з відповідними особистісними якостями та схильностями до управлінської діяльності для їх подальшої підготовки у якості професійних керівників-лідерів [7, с. 158].

Проведений вітчизняними науковцями пошук (В. Атласов, Л. Васильченко, Г. Васянович, С. Гончаренко, І. Гришина, Г. Єльнікова, І. Зязюн, В. Кричевський, В. Козаков, Л. Луценко, Д. Маркович, Е. Нікітін, Н. Ничкало, С. Сисоева, П. Щербань та ін.) свідчить про те, що невід'ємним атрибутом професійно-управлінської компетентності керівника постає суб'єктивна та об'єктивна готовність здійснювати управлінську діяльність, спрямовану на досягнення цілей.

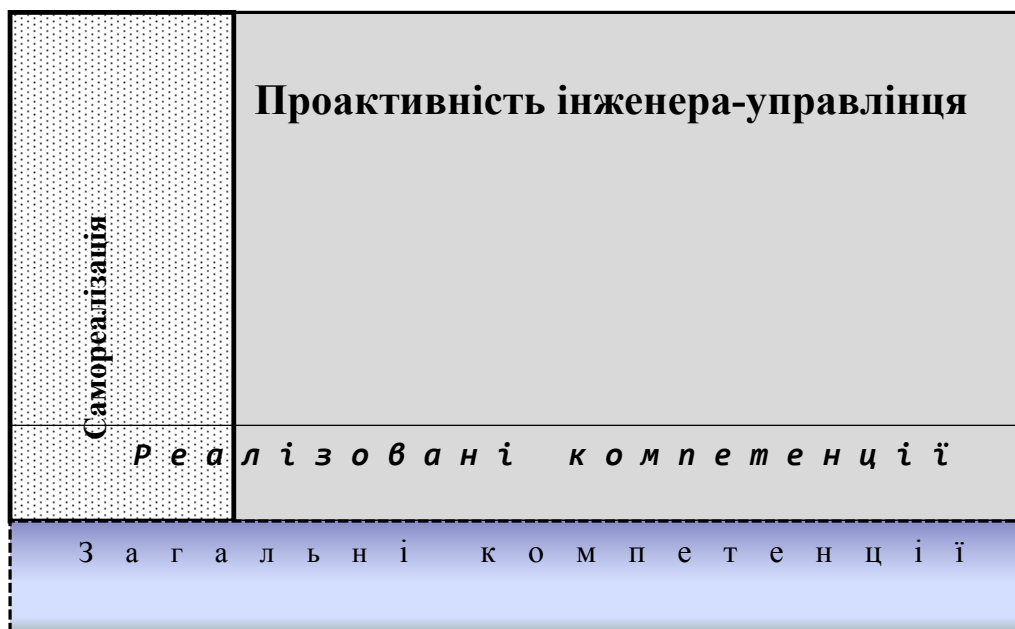
Для вітчизняної інженерної освіти перехід до системної моделі (кваліфікаційної та компетентнісної у їх єдності) повинен сприяти досягненню мети нової якісної освіти. Якщо раніше головним завданням системи професійної освіти була підготовка фахівця для масового виробництва, то сьогодні ситуація змінилася, змінюються технології, виробництво стає більш гнучким. Сьогодні потребує фахівця, здатного проявляти активність в умовах стрімких змін. При цьому компетентність інженера можна тлумачити як сукупність мобільних професійно-кваліфікаційних, творчих, соціально-гуманітарних та особистісних компетенцій, які визначають його здатність та можливість щодо ефективної професійної діяльності в ринкових умовах.

Сутність освітнього процесу для інженера-управлінця в умовах компетентнісного підходу – це створення ситуацій та підтримка дій, які можуть привести до формування тієї чи іншої компетенції. Але ситуація повинна бути життєво важливою для суб'єкта, нести в собі потенціал визначеності, надавати вибір можливостей, знаходячи резонанс у культурному та соціальному досвіді. Вона повинна моделювати параметри середовища, дієвої ситуації, в якій будуть формуватися та розвиватися

визначені компетенції. Інженер як висококваліфікований спеціаліст поряд з професійними знаннями та вміннями повинен володіти управлінськими навичками.

У компетентнісній моделі інженера-управлінця цілі освіти взаємопов'язані як з об'єктами і предметами праці, взаємодією суб'єктів та виконанням ними конкретних функцій, так і з міждисциплінарними інтегрованими вимогами до результату освітнього процесу. Метою професійної освіти є не тільки навчання людини основам професійної діяльності та надання їй професійної кваліфікації, але й надання майбутньому фахівцеві можливості вирішувати життєві та професійні ситуації. При цьому компетентність не повинна протиставлятися професійним кваліфікаціям, але й не повинна ототожнюватися з ними. Так, на думку В. Байденка, термін „компетенції” визначає інтегровані характеристики якості підготовки фахівця, категорії результату освіти. Тобто компетенція виступає новим типом визначення цілей в освіті. Це повинно здійснити зрушення від переважно академічних норм оцінки до зовнішньої оцінки професійною і соціальною спільнотами підготовленості випускників ВТНЗ [1, с. 56].

Для створення моделі компетентного фахівця, у нашому випадку інженера-управлінця, необхідно дослідити критерії, за якими знання, уяви, алгоритми дій, система цінностей та відношень наповнювали б його знаннями, вміннями та навичками для реальних умов майбутньої діяльності, а також формували та розвивали професійно-особистісні якості, необхідні для перспективного розвитку професійної діяльності як такої.

Рисунок 1. Модель компетентнісного підходу до діяльності інженера-управлінця.

З урахуванням багатоаспектності прояву феномену компетентності ми представили модель компетентного фахівця, де:

- проактивність інженера-управлінця характеризує напрямки роботи, за якими йому доводиться докласти зусиль, та ефективність цих зусиль;

- напрямки самореалізації загалом не збігаються з напрямками діяльності інженера, хоча в певних моментах можуть мати зони перетину;

- загальне поле компетенцій інженера-управлінця також не завжди збігається з полем прояву його проактивності, тому компетенції діляться на реалізовані в процесі професійної діяльності та латентні, необхідність у яких може проявитися пізніше в ході кар'єрного зростання.

Термін „проактивний” вперше було застосовано та визначено В. Франклом для характеристики особистості, яка приймає відповідальність за себе та своє життя, а не виправдовується наявністю негативних зовнішніх впливів. Поняття проактивності широко використовується у науковій літературі з менеджменту і психології.

Таким чином, у результаті дослідження визначено, що знаннєвий підхід до підготовки майбутнього інженера-управлінця не відповідає вимогам часу та потребам реальної економіки. Запропонований сучасними дослідниками компетентнісний підхід потребує формування в майбутніх спеціалістів в умовах вищої технічної школи і системи збалансованого гармонійного професійного навчання постійної потреби в цілеспрямованій, активній та ефективній діяльності, яка має бути пов'язана з постійним підвищенням не тільки професійної інженерної, але й управлінської кваліфікації.

Список використаної літератури

1. Байденко В. И. Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования : метод. пособ. / В. И. Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005. – 114 с. **2. Банщикова Т. Н.** Профессиональная компетентность как фактор профессиональной успешности / Т. Н. Банщикова // Акмеология. – 2007 – № 1 – С. 25 – 29. **3. Болотов В. А.** Компетентностная модель : от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов // Педагогика. – 2003. – № 13. – С. 8 – 12. **4. Бондаренко М.** Інтеграція в європейську систему вищої освіти в ІТ-галузі шляхом участі в міжнародних освітніх програмах, проектах та конкурсах / М. Бондаренко // Вища школа. – 2011. – № 2. – С. 7 – 15. **5. Колпаков В. М.** Теория и практика принятия управленческих решений : учебн. пособ. / В. М. Колпаков. – К. : МАУП, 2000. – 256 с. **6. Петров А.** Профессиональная компетентность : понятийно-терминологические проблемы / А. Петров // Альма-матер. Вестник высшей школы. – 2004. – № 10. – С. 6 – 10. **7. Романовський О. О.** Підприємницький шлях до незалежності вищих навчальних закладів /

О. О. Романовський // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 153 – 167.

Коваль В. М. Проблема підготовки майбутнього інженера до реалізації управлінських функцій на виробництві

У статті розглянуті сучасні підходи до формування управлінської компетентності майбутнього інженера на основі компетентнісного підходу в освіті.

Ключові слова: інженер, компетентнісний підхід, управлінська компетентність, виробництво, управлінські функції.

Коваль В. Н. Проблема подготовки будущего инженера к реализации управленческих функций на предприятии

В статье рассмотрены современные подходы к формированию управленческой компетентности будущего инженера на основе компетентностного подхода в образовании.

Ключевые слова: инженер, компетентностный подход, управленческая компетентность, производство, управленческие функции.

Koval V. M. Problem of a Future Engineer Training for Realization of his Managerial Functions at an Enterprise

The article is devoted to analysis of the modern approaches toward forming of a future engineer managerial competence on the basis of competence approach in education.

Key words: engineer, competence approach, managerial competence, manufacturing, managerial functions.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 371. 134: 372. 48

М. І. Кузьма-Качур

**ГЕНЕЗИС КРАЄЗНАВСТВА ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ
ЩОДО ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ
В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Інтерес до вивчення проблеми підготовки студентів педагогічних факультетів до краєзнавчої роботи в початковій школі викликаний, перш за все тим, що краєзнавча робота в цілому та краєзнавчий матеріал зокрема лежать в основі організації всього навчально-виховного процесу початкової школи. Підготовка студентів до краєзнавчої роботи є лише